

Analysemetoder i billedkunst

Valget af analyseform

Billedkunst er et visuelt fag, hvor malerier, skulpturer og arkitekturværker indgår som en bærende del af undervisningen. I den teoretiske del af faget spiller analysen af kunstværker en stor rolle, hvilket grundlæggende handler om at sætte ord på de synsindtryk, vi får gennem værkerne for derved at komme nærmere en grundig forståelse af værket.

Hertil findes tre forskellige former for analysemetoder: *Formalanalysen*, *betydningsanalysen* og *socialanalysen*, der hver har deres egen tilgangsvinkel til værket. Valget af analysemetode afhænger af, hvilke spørgsmål man ønsker at få besvaret. Ofte kan man have mange spørgsmål, der falder indenfor hver af de tre analysemetoder, og for at undgå en sammenblanding bliver man derfor nødt til at være bevidst omkring, hvilken af analyseformerne, man anvender.

Grundlæggende vil formalanalysen gribe fat i, hvordan kunstværket konkret er udformet, betydningsanalysen vil beskrive indholdet i værkerne, og socialanalysen vil beskæftige sig med den tid og det samfund, som værket er blevet til i.

I følgende afsnit vil de tre analytiske modeller skematisk være opstillet for henholdsvis maleri, skulptur og arkitektur, og igennem bogen optræder eksempler på brug af analyseformerne. Den skemamæssige opstilling har til formål at gøre analysemodellerne overskuelige, så længe man husker, at den mundtlige eller skriftlige fremlæggelse af en analyse ikke bør bære præg af samme skemamæssige opstilling. Hertil kan analyseeksemplerne i bogens temakapitler træde til som inspiration.

Formalanalysen for 2-dimensionelle billeder (maleri, tegning, foto, grafik)

Formålet med analysen

En formalanalyse har til formål nøjagtigt og grundigt at beskrive de visuelle virkemidler, kunstneren har anvendt i sit maleri, og som opdeles i fem hovedkategorier:

1. Komposition og linjer
2. Perspektiv og rum
3. Lys og skygge
4. Farve
5. Målemåde og stil

Formalanalysen er særlig anvendelig til

- a) at beskrive et værks former
- b) at karakterisere en kunstners målemåde og stil
- c) at finde fællestrækkene for en række kunstnere indenfor en speciel isme
- d) at finde forskelle på værker indenfor to ismer

Anvendelsesområde

Formalanalysen kan anvendes på stort set alle værker.

Begrænsning

Formalanalysen er god til objektivt at beskrive kunstens former og klassificere kunstarter, men den beskæftiger sig ikke i særlig grad med værkernes indhold eller dybereliggende budskaber.

Analysens historie

Formalanalysen blev i 1900-tallet udviklet til at tidsbestemme værker, når man ikke kendte til kunstneren eller stilperioden, ligesom kunsthistorikeren Heinrich Wölfflin anvendte den til at beskrive forskellen på renæssancekunst og barokkunst ud fra formelle forskelle i værkerne.

Analyseskema for formalanalysen

Primær beskrivelse

1. Hvem er kunstneren, værkets titel, årstal, materialer og værkets størrelse.
2. Hvad ser vi på billedet?
Motivet (dvs. situation, personer, miljøet/naturen, handling osv.)
Ved abstrakte malerier beskriver man farver, figurer og deres placering.

Kompositionen

3. Hvordan er billedet bygget op?
Eksempelvis med forgrund, mellemgrund og baggrund eller vægtning imellem højre og venstre side, nederste og øverste billedel.
4. Kan maleriet opdeles efter statiske eller dynamiske kompositionsfigurer?
Statiske kompositionsfigurer: Firkant, trekant, cirkel og horisontale og vertikale linier. Dynamiske kompositionsfigurer: Ruder, oval, slyngede linier, diagonaler og zigzaglinjer
5. Er der gennemgående linier i billedet? Eksempelvis imellem personerne, genstandene, baggrunden eller blikretningerne? Indtegn evt. det gyldne snit.

Perspektivet

6. Synes billedet rumligt eller fladt?
Hvilke dele befinder sig forrest og bagerst?
7. Hvilke former for dybdevirkning er anvendt?
Overlapping, farveperspektiv, repoussoir, gradienter, liniarperspektiv.
8. Hvilken synsvinkel er anvendt?
Normalt perspektiv, fugleperspektiv, frøperspektiv, evt. simultanperspektiv (kubisme).

Lys og skygger

9. Hvor kommer lyset fra i maleriet, og er der én eller flere lyskilder?
Eksempelvis fra vinduet, fra lampen eller fra begge dele.
10. Hvordan er lyset skildret i maleriet?
Naturligt lys, impressionistisk, religiøst, dramatisk eller symbolsk lys.
11. Hvordan er skyggelægningen i maleriet?
Eksempelvis vasens skyggelagte side (egenskygge) og skyggen, vasen kaster på bordet (slagskyggen).
12. Skaber lys-skygge virkningen kontrast eller slører den?
Er skyggerne skarpt afgrænsede (clair obscure) eller udflydende (impressionistisk lysflimmer)?
13. Hvilken farve har skyggerne?
Eksempelvis sorte som under realismen eller farvede som under impressionismen.

Farverne

14. Hvilke farver er anvendt?
Primærfarver (blå, gul og rød) eller sekundærfarver (grøn, orange, lilla).
Rene farver, brækkede eller monokrome farver.
15. Hvordan forholder farverne sig til hinanden?
Komplementærfarvekontraster (rød-grøn, gul-lilla, orange-blå), varm-kuldekontrast.
16. Er farvevalget naturalistisk eller abstrakt?
Har farverne eventuel en symbolsk betydning?

Malemåden

17. Hvordan er maleriets motiv skildret?
Detaljeret eller skitsepræget, realistisk eller abstrakt?
18. Hvordan er farven lagt på?
Hvordan er penselføringen, og hvilke redskaber er anvendt?

Sammenfatning og placering i periode

19. Hvad betyder billedets virkemidler for maleriets udtryk?
Vurder om kompositionen fremhæver eller svækker motivet i billedet.
20. Kan man på baggrund af analysen placere værket i en speciel periode eller under en speciel stil. Er værket typisk for kunstnerens malemåde?
Sammenligning af værket med andre samtidige eller lignende værker.

Betydningsanalysen for 2-dimensionelle billeder (maleri, tegning, foto, grafik)

Formålet med analysen

En betydningsanalyse beskæftiger sig i langt højere grad med indholdet i et værk end med formen. Hertil spiller symbolers og tegns betydning en væsentlig rolle. Værkerne har ud fra analysemodellen en dybereliggende mening, som først samlet kan afkodes, hvis vi forstår meningen med nogle af de enkelte symboler i værket. Analysen kræver derfor baggrundviden fra andre billeder eller tekster eller lidt detektivarbejde for at finde billedets symbolske betydning.

Betydningsanalysen er særlig anvendelig til

- a) at finde betydningen af symboler og tegn i værker
- b) at tolke indholdet i et billede
- c) at forstå en tidsalders symbolbrug og tankegang

Anvendelsesområde

Betydningsanalysen anvendes typisk på værker, hvor der indgår symboler og tegn eksempelvis religiøse billeder, stilleben, surrealisme, samtidskunst osv. og anvendes fortrinsvis på figurative værker.

Begrænsning

Betydningsanalysen retter sig hovedsageligt mod figurative malerier, der klart forestiller noget, mens den er svær at anvende til rent abstrakte malerier.

Analysens historie

Kunsthistorikeren Erwin Panofsky udviklede i 1930'erne betydningsanalysen for at komme nærmere en indholdsmæssig forståelse af en række billeder, hvor værkets betydning lå i de enkelte symboler, som formalanalysen ikke tolkede nærmere. Samtidig ønskede han en bredere forståelse for værkets budskab, dengang det blev til, og på den måde indkredse tidsånden i perioden.

Analyseskema for betydningsanalysen

Den præikonografiske beskrivelse

1. Hvad forestiller maleriet?
En overordnet og kort beskrivelse af værkets motiv.
2. Hvilke motivdele er der i billedet, og hvilket forhold er der mellem dem?
Her beskrives hver detalje i maleriet meget nøjagtigt. Ligeledes beskrives relationerne mellem personerne på maleriet.
3. Hvilken motivverden er motivdelene taget fra?
Eksempelvis antik, kristen, kongelig, borgerlig, industrisamfund eller forbrugersamfund.

Ikonografisk analyse

4. Er nogle af motivdelene symboler eller tegn for noget?
Eksempelvis kronen og sceptret, den sorte kat, den overmodne frugt eller en bundet mand gennemboret af pile.
5. Hvilken betydning har disse symboler og tegn?
Her afsløres symbolernes betydning ud fra f.eks. baggrundsviden, internettet, symbolleksikon, samtidig litteratur, religiøse opfattelse, filosofi osv.
Svar på eksempler fra før: kronen og sceptret = kongemagten, den sorte kat = uheld, sort trolddom, kvindeligt fordærv og lyst, den overmodne frugt = Vanitasmotiv på at alting har sin ende, bundet mand gennemboret af pile = Den kristne skytshelgen Skt. Sebastian.
6. Er symbolerne knyttet til andre billeder eller tekster?
Kan vi ved at læse samtidige tekster eller aflæse andre billeder blive klogere på symbolernes oprindelse og udbredelse i tiden.

Ikonologisk tolkning

7. Hvordan kan billedet tolkes, og hvilket budskab udtrykkes i det?
Samlet fortolkning af billedets indhold på baggrund af symbolernes betydning.
8. I hvilken social eller historisk sammenhæng er værket skabt?
Eksempelvis under reformationen, enevælden eller det industrielle gennembrud.
9. Hvilken verdensopfattelse eller værdier kan maleriet ses som udtryk for?
Eksempelvis et nyt forhold til Gud og kirken, kongens altomfattende og guddommelige magt eller det moderne menneskes teknologiske fremskridt.

Socialanalysen for 2-dimensionelle billeder (maleri, tegning, foto, grafik)

Formålet med analysen

En socialanalyse nærstuderer ikke værket på samme måde som formalanalysen og betydningsanalysen, men ser værket som et udtryk for den sociale virkelighed, kunstværket er opstået i. Socialanalysen dækker over en speciel måde at anskue kunstværket og kan deles op i tre områder: den socialhistoriske vinkel, den biografiske vinkel og den receptionshistoriske vinkel.

Den socialhistoriske vinkel

Med den socialhistoriske vinkel bliver værket en kilde til at kunne sige noget mere overordnet omkring en periode og den historiske kontekst, det er blevet til i. Eksempelvis kom Danmarks nederlag i krigen i 1864 til at spille en væsentlig rolle for de danske malere, der i høj grad blev påvirket af den nationalromantiske bølge, der søgte at værne om den danske kultur.

Den biografiske vinkel

Denne form for socialanalyse forsøger at analysere værket ud fra, hvad vi ved om kunstneren, altså relevante biografiske informationer. Eksempelvis ved vi fra skriftlige kilder, at Edvard Munch levede isoleret fra det omgivende samfund, og hans malerier var påvirket af hans psykiske sygdomme.

Den receptionshistoriske vinkel

Socialanalysen kan også anvendes til at klarlægge, hvordan kunstværket og kunstneren blev modtaget i sin samtid, og hvordan denne opfattelse af værket muligvis har ændret sig frem til i dag.

For eksempel har Marco Evaristtis værk "Helena" med fisk i blendere fra starten givet anledning til diskussion og forargelse. Væsentlige faktorer i denne analyseform er relationen mellem kunstneren, kunstinstitutionerne, kunstkritikeren og publikum.

Socialanalysen er særlig anvendelig til

- a) at se værket i sammenhæng med en historisk udvikling og et verdenssyn.
- b) at forstå værkets tilblivelse og indhold ud fra kunstnerens liv.
- c) at klarlægge receptionen af værket, og om denne har ændret sig frem mod i dag.

Anvendelsesområde

Socialanalysens historiske vinkel kan anlægges på alle værker.

Begrænsning

Alle tre socialhistoriske vinkler rummer punkter, man bør være opmærksom på: Ved den historiske vinkel er det vigtigt at man vælger sine værker med omhu for, at de passer ind i den historiske udlægning. Der er altid værker, der er forud eller bagud for tid. Analyseformen kan derfor kritiseres for netop at ville forsimple historien og kunsten i måske for høj grad, og nøje fravælge de værker, der ikke passer ind i den historiske baggrund.

Ved den biografiske vinkel bør man altid stille spørgsmål, om oplysningerne om kunstneren har en relevans for forståelsen af værket.

Ved den receptionshistoriske vinkel kan det være vanskelig at fastslå, hvordan et værk blev modtaget i 1400-tallet, mens det er langt nemmere vedrørende samtidskunsten, da medierne ofte har omtalt eller debatteret kunsten.

Analyseformernes historie

Kulturhistorikeren Jacob Burckhardt var en af de første, der med socialanalysen anskuede maleriet som en afspejling af den tid, som det blev fremstillet i. Den politiske, økonomiske og videnskabsmæssige udvikling i Italien i 1400-tallet ledte derved til renæssancekunstens landvindinger.

Mange kunsthistorikere blandt andre Ernst Gombrich har gennem beskrivelser af kunstneren forsøgt at nå til en forståelse af kunsten ofte i sammenhæng med, at kunstnerne er blevet fremhævet som genier eller deres værker omgivet af mystik. Diskussionen om hvordan værket er blevet modtaget, hvordan vi opfatter det, og hvad der afgør, hvad god kunst er, er derimod en nyere form for analyse.

Analyseskema for socialanalysen

Den socialhistoriske vinkel

1. I hvilken historisk tid blev værket skabt, og hvilke teknologiske, samfundsmæssige, politiske, religiøse, økonomiske, sociale eller kulturelle forhold gjorde sig gældende i tiden?
Kort generelt om hvilke faktorer, der var nye eller udslagsgivende i perioden.
2. Er værket et bestillingsarbejde, og hvem var bestilleren?
Blev kunstværket eksempelvis bestilt af kongen, kirken eller en privatperson, eller var værket ikke et bestillingsarbejde.
3. Hvilken kommunikativ rolle var værket tiltænkt fra bestillerens eller kunstnerens side? Var værket eksempelvis en kritisk kommentar til samfundsudviklingen eller led i en politisk propaganda?
4. Udtrykker værket et samfundskommenterende, ideologisk, politisk eller religiøst budskab? Hvem sympatiserer kunstneren med, og hvordan udtrykkes det i værket?
5. Hvordan står budskabet i værket i forhold til den historiske baggrund?
Sammenkobling og konklusion ud fra spørgsmålene.

Den biografiske vinkel

1. Hvilke relevante informationer har vi om kunstnerens liv og virke?
Kan eksempelvis dække over kunstnerens opholdssteder, antal værker, ofte valgte motiver, privatliv, mv.
2. Hvilke personer, tænkere, kunstretninger, rejser mv. har evt. inspireret ham eller hende til dette værk? Dette ses primært ud fra værkerne eller kan dokumenteres gennem kunstnerens dagbøger eller bøger om kunstneren.
3. I hvilken del af sin karriere udførte kunstneren dette maleri, og adskiller det sig væsentlig fra andre af kunstnerens værker? Formalanalytisk sammenligning af værket med andre af kunstnerens værker.
4. Hvilken rolle indtog kunstneren i forhold til samfundet?
Arbejdede kunstneren eksempelvis som hofkunstner eller isolerede han sig fra det omgivende samfund.
5. Hvad kan vi fortolke ud fra værket set i relation til kunstneren?
Sammenkobling og konklusion ud fra spørgsmålene.

Den receptionshistoriske vinkel

1. Er værket et bestillingsarbejde, hvem var bestilleren, og hvad var baggrunden for bestillingen?
Blev kunstværket eksempelvis bestilt af kongen, kirken eller en privatperson, eller var værket ikke et bestillingsarbejde.
2. Hvornår og hvor blev værket udstillet?
Oftest er det kun relevant at se på første gang værket blev udstillet.

3. Hvilke reaktioner vakte udstillingen eller købet af værket, og hvem deltog i debatten om værket? Se her efter anmeldelser eller offentlig debat omkring værket.
4. Er synet og bedømmelsen af værket forandret frem mod i dag?
Er værket stadig provokerende eller er det blevet mere stuerent, og hvad siger det om kunstopfattelsen?

Analyseskema for formalanalyse af skulpturer

Motiv og skala

1. Hvad eller hvem forestiller skulpturen?
2. Er der tale om en realistisk eller abstrakt gengivelse af motivet?
3. Hvor stor er skulpturen, og er der tale om naturlig størrelse i forhold til motivet?

Materiale, teknik og overflade

4. Hvilket materiale er skulpturen lavet af?
5. Hvilken teknik har skulptøren anvendt?
6. Hvordan fremstår overfladen (den taktile oplevelse af skulpturen)?
7. Er der store lys-skygge kontraster i skulpturen?
8. Fremstår skulpturen massiv eller hul?

Balance, tyngde og linier

9. Er skulpturens former i balance eller ubalance?
10. Fremstår skulpturen dynamisk eller statisk?
11. Er skulpturens form åben eller lukket?
12. Hvor ligger tyngden i skulpturen?
13. Hvilke linier og akser præger skulpturen?

Skulpturens sokkel og placering

14. Er skulpturen placeret på en sokkel?
15. I hvilket byrum eller interiør er skulpturen placeret?
16. Går skulpturen i samspil med rummet omkring den?
17. Hvilken relation er der mellem skulpturen og beskueren?

Analyseskema for formalanalyse af installationskunst

Rummet

1. Hvor er installationen udstillet, og hvad præger rummet rundt om installationen?
2. Hvor stor er installationen, og fylder den hele rummet ud?
3. Går installationen i samspil med rummet?

Enkeltelementerne

4. Hvilke medier og elementer består installationen af?
5. Hvilken sammenhæng er der mellem enkeltelementerne?
6. Er der et forløb eller en tidslig dimension i installationen?

Beskuerens møde med installationen

7. Opfordres beskueren til at forholde sig passivt eller aktivt i forhold til installationen?
8. Har beskueren mulighed for at gå ind i eller røre ved installationen?
9. Hvilke sanser appellerer installationen til?
10. Opstår der et midlertidigt møde mellem beskuerne igennem installationen?
11. Hvilken oplevelse får beskueren igennem installationen?

Analyseskema for formalanalyse af arkitekturværker

Funktion

1. Hvilken funktion har bygningen i dag, og hvilken havde den ved sin opførelse?
2. Er bygningens funktioner fordelt eksempelvis mellem etagerne?
3. Er bygningen overvejende funktionel eller repræsentativ?
4. Hvilke adgangsveje fører én ind i bygningen og rundt i den?

Bygningen og dens omgivelser

5. Hvordan er bygningen placeret i terrænet og i hvilke omgivelser?
6. I hvor høj grad spiller bygningen sammen med sine omgivelser?

Materialer, overflader og lys

7. Hvilke materialer er bygningen lavet af, og hvordan er den opført?
8. Er facadens overflade dekoreret, struktureret eller glat?
9. Hvilke farver indgår i arkitekturen?
10. Hvordan falder lyset ind i bygningen?

Linjer og forløb

11. Hvilket overordnet indtryk giver facaden: ro/bevægelse, lethed/tyngde, orden/uro, monumentalitet/intimitet eller lukkethed/åbenhed?
12. Er der lodrette og vandrette linjer i facaden?
13. Er facaden bygget op omkring symmetri/asymmetri og/eller fast rytme/vilkårighed?
14. Indgår der i bygningen organiske eller geometriske former?
15. Er indgangen og vinduer fremhævet, integreret eller skjult?
16. Hvilken stilart præger arkitekturen?